

DIANA MARIA DIMITRACHE¹, ROMÂNIA

**Carmen Dărăbuș, *Literatura în interdisciplinaritate*, 2023,
Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 331 p.,
ISBN 978-606-17-2124-5 82.09**

Consecventă în a dialoga permanent cu cultura și literatura universală, Carmen Dărăbuș răscolește din nou cititorul avizat și dornic de conversații și reflecții exegetice, cu noul volum apărut anul acesta, la Cluj-Napoca, editat de Casa Cărții de Știință. *Literatura în interdisciplinaritate* suscită deopotrivă spiritul critic și imaginația, conturând noi rezonanțe în receptarea și abordarea comparatistă a literaturii. Antecedentele autoarei (*Nichita Stănescu. Experiment poetic și limbaj*, 2001, *Literatura universală și cunoașterea de sine Literature*, 2003, *Despre personajul feminin. De la Eva la Simone de Beauvoir*, 2004, *Comparatismul, întâlnire a spațiilor culturale*, 2008, *Identitate și comunicare. Studii de caz*, 2008, *L'application du scénario dans l'imagologie compare*, 2010, revizuită, 2017, *Literatura de limba română din Serbia și antropologia culturală*, coautor Virginia Popović, 2012, *În lumea ex-iugoslavă - literatura ca studiu cultural*, 2014, *Despre personajul masculin. De la unitatea androginică la disiparea postmodernă*, 2019, *Forme ale identității în literatura română*, 2020, *Literature, Ethnic Groups and Historical-Cultural Context*, 2021) se înscriu pe aceeași coordonată a valorizării comparatiste a literaturii române și universale, oferind un periplu cultural care dovedește erudiție, talent, o surprinzătoare capacitate de analiză și de sinteză, calități care i-au adus în 2020 recunoașterea din partea Uniunii Scriitorilor din România, devenind membră recunoscută a acestei asociații de creatori literari.

Cartea se cristalizează pe trei mari coordonate tematice, constituite drept capitole, care reunesc o serie de eseuri și condensează o bibliografie vastă, pornind de la ideea hermeneuticii actuale, după cum însăși autoarea precizează, de a aborda literatura interdisciplinar, reunind mai multe tipuri de cunoaștere - artistică, științifică, filosofică: *Teorii, mentalități și culturi, Dinspre psihologie spre literatură și studii culturale, Literaturi slave*. Primul capitol antrenează valențele exegetice prin abordările comparatiste ale literaturii, dar și pe cele antropologice și psihologice, prin analiza unor amprente identitare literare, religioase, folclorice sau cultural-etnice în scrierile japoneze, în cultura indiană beletristică, în artele plastice, în poezie, analizând alternanțele profilurilor culturale în Orient versus Occident. Autoarea identifică zorii literaturii comparate în trei valuri istorice: cosmopolitismul intermediat de limba latină în Evul Mediu, ideologia umanistă a Renașterii și romantism, curent literar care a facilitat circulația unor motive și teme comune, preromanticul Goethe fiind primul care definește termenul de literatură universală

---

¹ PhD. Student, Technical University of Cluj-Napoca.

(*Weltliteratur*). Teoretizarea și evoluția conceptului sunt urmărite minuțios, fiind precizate primele direcții de literatură comparată în orientările românești, aflate la confluența pozitivismului francez cu scientismul american. Profunzimea mesajului textelor literare este analizată privind gradul de influență a diverselor culturi în școala universitară de la Cluj, când Liviu Rusu își propune să deceleze experiența livrescă prin distincția dintre influențele superficiale, ornamentale și cele asimilate profund și grefate în profunzimea straturilor, astfel încât emoția artistică originală se contopește cu simțirile lecturilor anterioare. Spațiului interdisciplinar al științelor umaniste îi va fi lărgită aria prin filiația între icon și semn lingvistic de către Mircea Muthu care stabilește caracteristicile unei etape artistice prin invarianți formali și tematici. Pornind de la o analiză a tematicilor propuse de revista anuală *Acta Iassyensia Comparationis*, Carmen Dărăbuș identifică o serie de componente ale analizei antropologice și comparatiste care sunt prefigurate de aceasta: influențe mitologice și mimesis, paradigme culturale dihotomice Occident/Orient, imagologia identitate/alteritate, exodul ca mit fondator și imagologia căutării, relaționarea micro - și macrosocială, imaginarul social - Centru și periferie, codurile și resorturile puterii, relația rațional/irațional ca instrumente cognitive, *Smile and Laughter*, care vizează fundamentul comportamentului uman și cuprinde fațete ale unor domenii diverse (literatură, metatext, filosofie, arte plastice, cinematografie), fantasticul utopic, utopie/distopie etc. Autoarea observă că refacerea unui text literar prin traducere apelează la spiritul multidisciplinarității și la inserarea beletristicii în antropologie, prin intuirea sau cunoașterea specificității culturale, pentru că traducătorul transgresează deseori denotația și reconstituie articulațiile literare ale unei lumi prin imagologia individuală și colectivă, putând să transpună în cuvânt emoții și trăiri dincolo de timp, explorând lumile interioare pentru a le reda pe cele exterioare. Pornind de la teoretizările lui Pierre Brunel, autoarea precizează că perioada contemporană acceptă unanim existența a trei legi esențiale care vizează interdisciplinaritatea, utilizate în studiul comparatist: prezența elementului mitologic comun în diegeza literară, flexibilitatea integrării unui element textual vechi în contexte noi și inedite, legea iradierii, pornind de la un element străin pentru a compune discursuri originale. Deși structurile textuale arhetipale se definesc prin condițiile sociale și istorice similare, detectabile prin analiza condițiilor de producere analoge, există transmutări ale frontierelor prin invarianții care constituie „ei înșiși o invariantă a literaturii” (Dărăbuș 2023: 39) și care permit comparația și urmărirea metamorfozelor expresiei literare de la o epocă la alta sau de la un curent literar la altul. Locul literaturii autohtone este definit în context universal și sunt amintiți criticii și istoricii literari care au dat un plus de valoare esteticii, stilisticii și exegezei literare universale, impunând teorii comparatiste funcționale în studiul literaturii române. Scriptorul acestui volum identifică relațiile dintre sacru și fațetele identitare hindice, raportate la simbolurile religioase, cu arhetipuri, laitmotive, contrapuncturi, cu reprezentările iconice sau aniconice, aducând în fața lectorului crâmpie din cultura unui popor cu o fizionomie religioasă și o ontologie aparte, diferite de gândirea europeană. Pornind de la ideea că livrescul imagologiei literare funcționează în profunde articulații, autoarea analizează spațiile comunicării interculturale prin eros, în romanul

Maitreyi al lui Mircea Eliade. Aceasta opinează că iubirea este fundalul pe care se brodează, ca într-o cavana, aventura culturală și exotică, demonstrând că rasismul este sistemul de apărare al unei oligarhii ce se vrea egalitară și superioară, că egalitatea aclamată de europeni situează această credință în limitele filosofiei culturale specifice acestora. Analizând scrierile memorialistice ale autorilor turci, Orhan Pamuk și Elif Şafak, Carmen Dărăbuș consideră că Istanbulul generează coduri culturale eterogene, deoarece este un cronotop literar și cultural situat între Orient și Occident, iar întoarcerea spre valorile europene este tot mai vizibilă la elita turcă care-și conservă, în același timp, specificul național, el însuși devenit un catalizator al amalgamului etnic. Memorialistica lui Pamuk interferează propriile amintiri cu cele ale artiștilor și ale familiei istanbuleze, condimentate cu observațiile artiștilor, scriitori sau pictori, călători prin spații occidentale. În schimb, la Şafak, țesătura memoriei afective comportă trei valențe: raportarea unor vechi familii la Istanbul și la războiul turco-amean, la care se adaugă perspectiva tinerelor generații și cea a străinului, conferind autenticitate relatării. Tot în acest capitol, autoarea examinează seturile de patternuri care coagulează identitatea culturală și codurile de comunicare ale acestora, analizând identitatea lingvistică și nevoia construirii unei identități în contextul experienței holocaustului. Discuțiile teoretice se susțin prin interesante reflecții asupra cărții lui Aharon Appelfeld, care deconspiră un proces formativ din perspectiva trăirilor tragice ale copilului, ce rezonază fiziologic în viața adultului. Studiile de gen sunt considerate de Carmen Dărăbuș o încercare de recuperare a identității, începând cu emanciparea femeilor în Antichitatea greco-romană, implicate în afaceri proprii, continuând cu nobilele Bizanțului care susțin material și moral redactarea manuscriselor sau cu eterogenitatea preconcepțiilor baroce despre imaginea vrăjitoarei versus „egalitatea inteligențelor” promovată de Comenius, până la progresele instituite de Renaștere, arătând că interesul bărbaților transgresează vechile preocupări domestice și erotice, oferind femeii un nou rol cultural și social. Diferența de gen este adâncită chiar de spirite luminate, precum Rousseau, Rousset sau Diderot care atribuie feminismului o imaturitate rațională, generată de emoție și de imaginație, care conduce la o insuficiență cognitivă a vieții. Veacul al XVIII-lea va fi influențat de feminismul promovat de saloanele patronate de femei notabile, de excepție, precum ducesa de Maine, marchiza de Lambert, doamnele Geoffrin și Deffand sau domnișoara Lespinasse, care impun rațiunea excesivă drept tiranie. Revoluția franceză va afirma tipologia femeii-cetățean, după modelul american, iar secolul al XIX-lea va deschide perspective profesionale pentru femei, profesoarele fiind primele analiste ale unor divergențe de gen în câmpul socio-profesional. Secolul următor estompează dihotomiile de gen, Georges Sand sau Colette deschizând anterior traseul exprimării erosului feminin.

Capitolul următor analizează oniologia în mitologie, pornind de la teoria psihanalitică freudiană, o serie de concepte psihologice fiind regăsite în literatură, precum Complexul Electrei, complexul lui Oedip, sindromul Don Juan, sindromul bovaric sau cel al lui Cervantes. Autoarea amintește că impactul psihanalizei asupra literaturii lui Thomas Mann, l-a determinat pe André Breton, să-i confere lui Freud statutul de precursor al suprarealismului, prin dicteul automat al inconștientului care nu se supune vreunei reguli

raționale, etice sau artistice. Autoarea analizează producțiile onirice, pornind de la tezele lui Ion Biberi, opera lui Calderon de la Barca sau opiniile lui Ovidiu Drâmba, în care realitatea rațiunii este alterată, situându-se dincolo de „conștiința aleră”, fapt care permite sondarea trăirilor de adâncime, în alternanța veghe-somn, conștiința și subconștientul devenind modalități funcționale ale psihismului uman. La Shakespeare, vorbirea digresivă din momentele de tensiune alunecă spre delir și spre pierderea lucidității, Carmen Dărăbuș considerând că psihanaliza se manifestă în literatură prin nebunie, reverie și eros. Nebunia a fost explorată literar de Erasmus din Rotterdam, de Cervantes, în timp ce efuziunea manifestărilor instinctuale erotice, puse pe seama destinului (Oedip, Fedra) în Antichitate, vor deveni motive de puniție în Evul Mediu. Autoarea realizează o periegeză prin literatură de-a lungul istoriei, analizând impactul visului în țesătura ficțională, văzut ca o „mitologie personalizată” după Chevalier, și analizează concepțiile lui Philon din Alexandria despre *pneuma* ca motor al visului, precum și imaginile proiective ale conștientului și inconștientului care stau la baza premonițiilor, a profetismului, a vedeniei sau a creației. Rolul oniricului este prezentat în *Vedele* indiene, *Biblie*, în creații literare, la Homer, Vergilius, Longos, Pindar, la dramaturgii August Strindberg, Maurice Maeterlinck, în teoriile lui Jean Paul, Ludwig Heinrich von Jakob sau în estetica romantică și în suprarealism. Volumul cuprinde și două studii de caz aplicate pe operele lui Eugene O'Neill și Luigi Pirandello și dezvoltă teme, precum incestul, paricidul, complexul lui Oedip, instinctul freudian, arhetipul jungian, camuflete în literatură, autoarea nuanțând direcțiile psihanalitice ale lumii ficționale. Operele literare sunt prezentate și din perspectiva angoaselor omului modern, dominat de solitudine, de izolare, de alienare, aflat în incapacitatea comunicării cu sinele și cu alteritatea, într-o permanentă luptă interioară, în timp ce-și clădește sinuos măștile sociale. Ostracizarea și auto-ostracizarea devin predilecte în nevrozele romanului modern, exemplificate la Patrick Süskind, Carmen Dărăbuș susținându-și tema printr-o analiză plină de acribie a operelor *Parfumul* și *Porumbelul*, articulate social prin personajele Jean-Baptiste Grenouille și Jonathan Noel. Dacă cel din urmă își dezvoltă ornitofobia care maschează teama de societate, Grenouille o obnubilează, căutarea identității prin crimă fiind motivată de tarele unei copilării traumatizate de abandon, care-i augmentează simțul olfactiv ca o compensare și îi deschide calea spre lumea aromată a mireasmelor, devenind creator de parfumuri.

Ultimul capitol se axează pe literatura popoarelor slave și modul în care ingredientul feminin își revelă importanța în țesătura epică, fie ca manifestare pasională care animă lumea livrescă, fie ca sentiment matern identificat cu un eu ideal. Aceasta este raportată la concepțiile românești ale lui Galsworthy unde se prezintă iubirea drept o maladie, fiind o întâmplare în căsătorie, nu o regulă sau o condiție. Capitolul se focusează pe problematizarea unor zguduitoare suferințe morale și erotice, cum e cea a lui Grigori și a Axiniei, victime ale veacului și ale destinului, din cartea *Pe Donul liniștit* a lui Mihail Alexandrovici Șolohov, și evidențiază identități feminine ale lumii căzăcești din zona rurală, un cronotop care primește consistență prin răscolitoarele drame personale și istorice. Abordarea literaturii de către autoare nu este doar estetică și comparatistă, ci și sociologică,

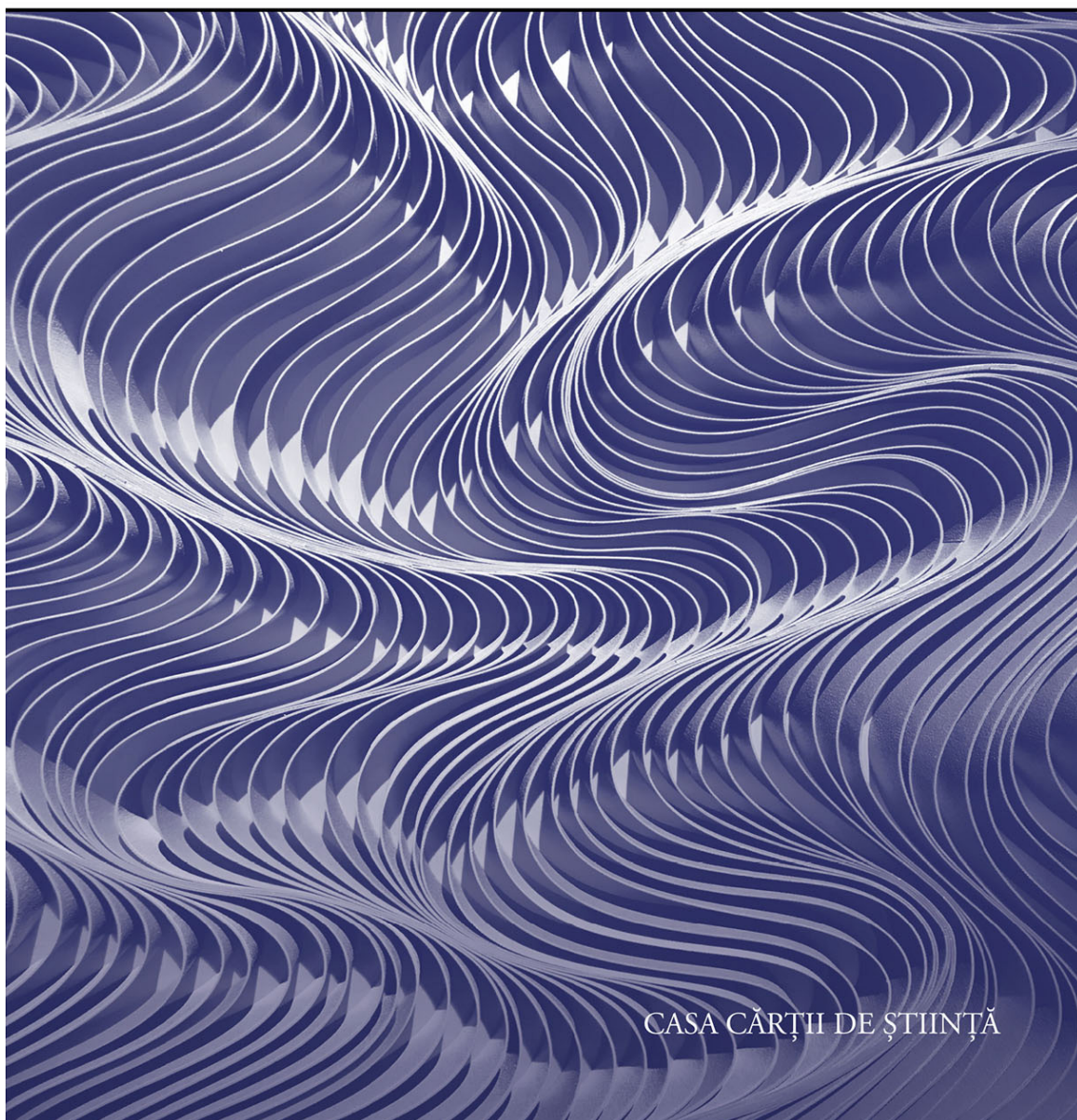
recunoscând rolul său documentar, prin reprezentările unor lumi mimetice care recompun o realitate verosimilă, cu toate coordonatele ei sociale, culturale, politice, cutume, mentalități, fiind figurate două abordări în tradiția istorico-filologică: cea metodologică, folosită cu succes în literatura Antichității clasice, care a condus la edificarea unor pasaje sau referințe obscure și la posibile filiații, pe de o parte, și analiza impresionistă, pe de altă parte, tributară spiritului inteligent, cultivat, sprintar, capricios, capabil nu doar de echivalențe estetice, ci și de intuiția adâncimilor și nuanțelor critice subiective. Este surprinsă imaginea familiei balcanice din opera scriitorului bulgar Kliment Țacev, *O casă ca oricare alta*, pe fundalul ideologiei restrictive comuniste și modalitatea în care cei doi copii, Valeri și Kalina, se vor distanța de valorile familiei tradiționale. Literatura între postuman și patologie este revendicată de operele lui Pavel Vejinov care alcătuiește adevărate parabole, metaforizând totalitarismul socialist, în volumul *Bariera*, surprinzând totodată modul în care masculinul își abandonează natura excesiv rațională în fața bulversantului feminism. Umanitatea este redimensionată și devine halucinatorie prin proiectarea acțiunii într-un topos simbolic, ospiciul. Dubla fațetă a identității, interioare și exterioare, este examinată în romanul autoarei Dubravka Ugrešić, *Ministerul durerii*, care dezvoltă o istorie zbuciumată a dezmembrării fostei Iugoslavii. Eroina cărții, narator autodiegetic, Tania Lucić, este în căutarea sinelui său identitar, în stabilirea unei geografii intime, în contextul unui topos concret, o Europă, ea însăși în transformare. Relația literaturii cu postmodernismul, raportat la fondul arhaic, este investigată în *Râul de sticlă*, un roman al scriitorului bulgar, Emil Andreev, realitatea circumscrisă thanaticului fiind văzută ca un mozaic de aspirații, de visuri și de sentimente care converg spre cunoaștere, anulate de adevărul fundamental al morții.

Aflată la interferența dintre analiza critică, cea comparatistă și istoria literară, cartea scriitoarei Carmen Dărăbuș este o inedită incursiune în lumea culturii care capătă farmec prin stilul melifluu în care este scrisă, prin capacitatea de a sintetiza și de a da unitate unui material eterogen, sustrăgându-se unei prezentări aride, documentare, acribia fiind bine dozată în avalanșa fluidă a sensibilității expresiei, din care prinde contur ipostaza identitară a unei scriitoare talentate și a unei exegete cu o cultură solidă.

Carmen Dărăbuș

Literatura în interdisciplinaritate

CASA CĂRȚII DE ȘTIINȚĂ